

K İ T A B İ Y A T

Renaissance Venice. edited by J.R. Hale, Faber and Faber, London 1974. 483 sayfa. L. 5.50 Editörün önsözü, onaltı makale ve endeks.

Hernekadar Venedik tarihçiler tarafından ihmal edilmiş sayılamazsa da (eserdeki notlarda zikredilen kitapların sayısı bunun aksini isbat etmektedir). İtalyan şehirleri veya şehir devletleri arasında Floransa yazarların ilgisini çekmekte daima ön plâni işgal etmiştir. Floransa'nın sanat, siyaset ve ekonomi yönlerinden Avrupa medeniyetine katkıları düşünülürse bu belki de tamamen haksız değildir. Fakat Türk tarihçileri nazarında durum başkadır; bizim açımızdan Venedik'in çok daha önemli bir şehir devleti olduğu şüphesizdir.

Eser bu, bir bakıma eşsiz, şehir devletini ele almakta, 13-16. yüzyıllar arasında siyasî, ekonomik, toplumsal, idarî ve askerî yapısını incelemektedir. Makalelerden bazıları bir tarihçi için dahi çok ihtisaslanmış kabul edilebilirse de (meselâ, *D. Herlihy : The Population of Verona in the First Century of Venetian Rule* veya *T. Pignatti : The Relationship between German and Venetian Painting in the Late Quattrocento and the Early Cinquecento gibi*) çoğu, hiç olmazsa dolaylı olarak kendisi ile yüzyıllar boyunca bazen savaş bazen de ticaret şeklinde tezahür eden ilişkilerimiz olan bu devleti çok çeşitli yönleriyle tanımamıza yardım edecek mahiyettedir; zaten bazı yazılar Türklerin Venedik tarihindeki rolüne açıkça dokunmaktadır.

The Sense of Space and Time in the Venetian World of the Fifteenth and the Sixteenth Century'de *A. Tenenti* Venedik imparatorluğunun etnik, dinî veya lengüistik bir homojenliğe sahip olmamasına rağmen, kısmen Balkan krallıklarının, Habsburg'ların ve Bizans imparatorluğunun zaafı, kısmen de İtalya yarımadasındaki siyasî kargaşalığın Venedik devletinin kurulup kuvvetlenmesini sağladığını belirttiikten sonra bu kuvvet boşluğunu doldurmasını bilen şehrin ve halkının —tabii bilhassa idareci sınıfının— özelliklerinin tarifini yapıyor. Takriben üçyüz civarında ailenin ve gerçek anlamda siyasî hak sahibi olmıyan sınırlı sayıda Venedik vatandaşlarının idaresi altındaki bu devlet Avrupa ve Ortadoğuda 15. yüzyılda Osmanlı fetihleri karşısında denizaşırı topraklarını kaybetmeğe

başlayınca ne yaptı? Tenenti buna iki yoldan çare arandığını ifade ediyor : İtalyan hinterlandında toprak elde etmek (bu prestijini kurtarmak olduğu kadar arazi kayıplarını nisbeten telâfi etmek içindi; fakat Girolamo Priuli gibi Venedik'in *terraferma* politikasını tenkit eden bir tarihinin nazarında dahi devletin emniyetini sağlamak dışında başka bir amaç gütmeyen bu sınırlı yayılma Milano ve Floransa'nın şiddetli tepkilerine yol açtı. Bak. *N. Rubinstein : Italian Reactions to Terraferma Expansion in the Fifteenth Century.*), ikincisi de, artan dış baskılar karşısında zaman kazanmanın Venedik politikası olması : barış Venedik için «hayat, hürriyet ve zenginlik» anlamını kazanmıştı. Bir bakıma görevinin kudretli komşusuna (Osmanlılara) rağmen varlığını devam ettirmek olduğuna inanıyordu, Tanrıdan sonra Zaman bu alışılmamış cumhuriyetin koruyucusu olacaktı.

Venedik devletinin sayıca sınırlı bir aristokrasi tarafından idare edilmiş olduğu malûmdur. S. Chojnacki'nin makalesi (*In Search of the Venetian Patriciate : Families and Factions in the Fourteenth Century*) 1297'deki *Serrata del Maggior Consiglio* ile tesbit edilmiş olmasına rağmen Venedik aristokrasisinin sayıca 1379'da Chioggia savaşı sonrasında kadar artmaya devam ettiğini belirtip bunun sebeplerini ayrıntılı bir şekilde açıklıyor. İki ana sebep özetlenebilir : ölümlerin ortadan kaldırdığı ailelerin bıraktığı boşluğu doldurmak, bir de, Chioggia savaşında olduğu gibi, siyasî veya malî büyük hizmeti görülen aileleri mükâfatlandırmak. (Venedik'in 16. yüzyıl başında Avrupalı bazı devletler ittifakına karşı giriştiği savaşların sosyo-politik bünyesine yaptığı baskılar F. Gilbert'in *Venice in the Crisis of the League of Cambrai* başlıklı yazısında incelenmektedir.)

Venice and its Condottieri, 1404-54 (M. Mallett) adlı makale 15. yüzyılın ilk yarısında Venedik askerî tarihinin önemli bir merhalesi olan devamlı bir silâhli kuvvet bulundurma meselesini ve sözleşmelerle (*condotta*) kendine bağladığı *condottieri* ile münasebetlerini ele almakta.

Bu yazının Venedik'in genellikle İtalyan komşuları ile ilişkilerini ilgilendirmesine mukabil, *Naval Actions and Fleet Organization, 1499-1502* (F.C. Lane) başlıklı makalede Venedik'in bahis konusu yıllarda Osmanlı donanması karşısında uğradığı başarısızlık analiz ediliyor. Bunun yeni şartlara intibak edememekten doğduğuna işaret edilerek batı Akdeniz'de İspanyol (bilhassa Cenova'yı yanına aldıktan sonra) doğu Akdeniz ve Yunan sularında Osmanlı deniz gücünün artması ile, Venedik'in gemi inşaatında kaydettiği ilerlemeğe rağmen sırf donanması için gerekli insan gücünü sağlayamadığından onlarla rekabet edemez duruma düştüğü belirtiliyor.

Rönesans diplomasisine toplu bir bakış için en uygun eser belki de G. Mattingly'nin «*Renaissance Diplomacy*» adlı kitabı olmakla beraber D.E. Queller'in *The Development of Ambassadorial Relazioni* başlıklı makalesi, normal diplomatik yazışma ve raporlar ile Venedikli sefirlerin dönüşlerinde genellikle Senato'ya takdim ettikleri ve gönderildikleri ülke hakkında çok daha geniş ve derin bir etüd mahiyeti taşıyan «*relazioni*» arasında farkın gelişmesini asır asır takip edişi o devir devlet idaresini aydınlatıcı özellikte.

U. Tucci (*The Psychology of the Venetian Merchant in the sixteenth century*) ve B. Pullan'ın (*The occupations and investments of the Venetian nobility in the middle and late sixteenth century*) makalelerinin beraber ele alınmaları gerekiyor; her ikisi de kitabın başında zikredilip daha sonraki yazılarda hiç olmazsa dolaylı olarak değinilen ve Venedik için büyük önem taşıyan bir konuya eğilip, birbirlerini tamamladığını söyleyebileceğimiz sonuçlara ulaşıyorlar. Mesele şu : 14. ve bir dereceye kadar 15. yüzyıllarda Venedik tüccar ve armatörleri büyük bir çoğunlukla asilzade sınıfına mensupken 16. yüzyılda bu işlerden uzaklaştığını görüyoruz. Bu gözlemin ardında bütün Venedik tarihi ve bu şehir devletinin geçirdiği sosyo-ekonomik ve politik değişiklikler yatıyor. Üçbin civarında yetişkin erkekten meydana gelen Venedik aristokrasisi hakkında yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ve değişen şartların dahi tamamen silemediği efsanevî bir inanç vardı : kendini ticaret ve gemicilikle beraber devlet hizmetine de adanmış olması. Ticaret adeta mukaddes bir görevdi : toplum için lüzumlu malları olduğu kadar sayısız zanaatkâra da iş sahası sağlıyordu. Herkes tarafından olmasa dahi pekçok kimse tarafından kabul edilen bu görüşe rağmen 15. yüzyılda asilzade sınıfına mensup tüccar sayısının büyük bir düşüş gösterdiği görülüyor, armatörlerin de öyle. Gerek yatırılan sermaye gerek donatılan gemiler bakımından denizaşırı ticaretin çok tehlikeli bir hal alması, bilhassa doğu ve orta Akdeniz'de artan Osmanlı nüfuzu ve kervan yollarının tıkanması eski ticaret firmalarını bu sahadan çekilip daha tehlikesiz alanlara para yatırmağa sevketti; bilhassa Venedik'in hinterlandına. Asilzadeler gemici / tüccardan büyük toprak sahiplerine dönüştü. Öyle ki filo sefere çıkmağa hazırlanırken nice asilzade hasat kaldırma işlerine nezaret etmek için topraklarının başından ayrılma niyeti göstermiyordu! Venedik'in kuruluşundan itibaren eşit hale gelen devlet ve asilzade / denizaşırı tüccar menfaatleri artık ayrılmıştı. «Gerçek bir soylu almaz, verir» yolunda bir nazariye de (tüccar olarak) para kazanmayı doğrudan kötüleme bile evvelce kazanılmış servetin harcanmasını daha münasip görerek bu ayrılığı tasdik

ediyordu. Venedik devlet mekanizmasından görgü ve tecrübe sahibi bu sınıfın çekilmesiyle sistemde bir boşluk yaratıldığı ve bunun başlıca sebebinin Venedik'in Osmanlılar karşısında uğradığı yenilgiler olduğu hususunda her iki yazar da birleşiyor. Bu gözleme, kaybettiği elemanlar yüzünden zayıflayan Venedik'in daha da zayıf düşerek yeni yenilgilere uğramasının kolaylaştığı görüşünü de katabiliriz. Asılzade sınıfının ticaretten ve gemicilikten çekip toprağa yatırdığı sermayenin yerini tüccar sınıfına yeni katılan burjuvalar hiçbir zaman dolduramadı; bu, o tarihten itibaren Venedik ekonomisinin zaafı, yeni küçük teşebbüslerin en ciddi krizleri dahi atlatabilme gücü de kuvvetli yanı oldu.

Renaissance Venice, beş asır müddetle tarih sahnesinde yer almış, sanatlara olan katkısı, ekonomik-mali temellerinin sağlamlığı, vatandaşlarının çeşitli derecelerdeki iştiraki ile enteresan ve uzun ömürlü bir monarşi-aristokrasi-demokrasi karışımı devlet idaresi ile yüzyıllardır dik-kati üstüne çeken bu şehir devleti hakkındaki neşriyat arasında önemli bir yer işgal etmeğe lâyık bir kitap. İçindeki makalelerin bazılarının yüksek seviyesi yanısıra eserin bilhassa değer taşıyan yanı bütününe ortaya çıkardığı mozaik tablonun, tek tek parçalarından daha da kıymetli olması.

Sencer Tonguç

Orhan Koloğlu, *Le Turc dans la Presse Française* (Fransız Basınında Türk), Beyrut 1971, Al-Hayat Yayınevi, 340 sahife.

Yazarın 1969 tarihinde Strasbourg Üniversitesi'nde gazetecilik alanında doktora tezi olarak kabul edilen eseri «Giriş»i takip eden aşağıdaki bölümlerden oluşmuştur :

I. Bölüm : Süreli yayın öncesi 9-72 (A — Günlük olaylarla ilgili olarak 1470-1500 yılları arasında basılmış olan ilk vesikalarda Türk 9-15, Günlük olaylarla ilgili vesikaların ortaya çıkışı 9-10, İtalya seferine ait vesikalarda Türk 10-12, Gazetecilik açısından eleştiri 12-14; B — 1500-1631 tarihleri arasında basılmış olan vesikalarda Türk 16-55: Türk kimdir? 16-17, Türk'ün önemi 17-19, Türk'ün ahlâki portresi 19-30, Mahalli haberler 30-40, Milletlerarası haberler 40-55; C — Gazetecilik açısından eleştiri 56-57: Günlük olarak basılmış vesikaların etki dönemi 56-58, Kaynaklar ve iletişim vasıtaları 58-63, Basılmış vesikalarda Türk'ün yeri 63-65, Nesnellik veya gazetecilik amaçları 65-67, Özet 68-72).